

NEKROLÓG ZA JÚLIUSOM PAŠTEKOM

Symbolicky v predvečer 30. výročia Nežnej revolúcie 16. novembra 2019 zomrel v Bratislave v úctyhodnom veku 95 rokov prof. PhDr. Július Pašteka, DrSc. Dr. h. c. Drvivá väčšina slovenských médií tomuto faktu nevenovala pozornosť, a tak širšia kultúrna verejnosť dlhšie ani nevedela, že do večnosti odišiel európsky rozhladený literárny vedec a historik, teatroológ, filmológ, umenovedec, estetik, editor, znalec kresťanského umenia, príslušník katolíckeho disentu a vysokoškolský pedagóg.

OBVINENÝ Z KOZMOPOLITIZMU

Pohľad do biografie Júliusa Pašteku prezrádza, že sa narodil 16. júla 1924 v Sereďi. Otec bol ako zamestnanec firmy Baťa vedúcim jej viacerých predajní na juhozápadnom Slovensku. Maturoval v Trenčíne (1943), následne študoval filozofiu a francúzštinu na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity (po roku 1945 Univerzity Komenského) v Bratislave. V školskom roku 1945/1946 absolvoval dva semestre na Literárnej fakulte Univerzity v Lausanne, kde patril k jeho učiteľom slávny švajčiarsky psychológ, biológ a epistemológ Jean Piaget. Vysokoškolské štúdium ukončil v roku 1950 získaním titulu doktor filozofie (PhDr.) po úspešnej obhajobe dizertačnej práce *Výchova a umenie. Príspevok o teórii estetického výchovy*. Vzápätí začal pracovať ako odborný asistent v Literárnovednom ústave Slovenskej akadémie vied (SAV), kde napísal monografiu *Honoré de Balzac – úvod do jeho diela*. Krátko po dokončení knihy ho obvinili z kozmopolitizmu a v roku 1951 prepustili z ústavu...

Nasledujúce decénium (1952 – 1962) pracoval ako redaktor teoretickej redakcie Slovenského vydavateľstva krásnej literatúry, neskôr premenovaného na Tatran. Postupne začal uverejňovať v rámci prekladov svetových tvorcov fundované analytické štúdie (Goethe, Ibsen, Čapek, Hemingway, Steinbeck, Keller, Pirandello, Gončarov, Tolstoj, Turgenjev, Dostojevskij a i.).

Po návrate do SAV (1962) istý čas pôsobil v jej Orientálnom ústave, neskôr, až do odchodu na zaslúžený odpočinok (1995), zotrval na pracovisku pre výskum divadla a filmu, ktoré však bolo organizačne sústavne transformované (Divadelné oddelenie Ústavu slovenskej literatúry SAV, Sekcia divadelnej a filmovej vedy Umenovedného ústavu SAV, Ústav divadla a filmu SAV, Kabinet divadla a filmu SAV, dnes Centrum vied a umení SAV). Takmer päť rokov (1965 – 1969) bol šéfredaktorom vedeckého štvrťročníka *Slovenské divadlo*, v ktorom uverejnil okolo dvesto textov.

Hodnosť kandidáta vied (CSc.) získal v roku 1966. Pedagogicky pôsobil aj na Vysokej škole múzických umení, kde v 70. rokoch prednášal teóriu divadla a filmu a teóriu kultúry.

DVAKRÁT REHABILITOVANÝ

Hoci Júliusa Pašteku v SAV rehabilitovali (1968), o deväť rokov neskôr, po zákaze knihy *Estetické paralely umenia* (pôvodne navrhnuté na tzv. národnú cenu i na cenu za

najkrajšiu knihu roka), sa stal opätovne nežiaducou osobou. Uvedenú publikáciu, ktorú strážcovia „ideologickej čistoty“ slovenskej humanitnej vedy podrobili tvrdej marxistickej kritike, plným právom zaradujeme medzi kľúčové monografie našej teatrologie.

Nemožno opomenúť ani fakt, že Július Pašteka patril počas komunistického režimu do okruhu protagonistov katolíckeho disentu, vyrastajúceho od konca 40. rokov z aktivít Tajnej cirkvi (Ladislav Hanus, Jozef Kútnik Šmálov, Janko Silan, Štefan Sandtner, Pavol Strauss, Ján Ch. Korec, Rudolf Lesňák a i.). Keďže tieto osobnosti žili pod stálym dohľadom Štátnej bezpečnosti, svoju činnosť mohli realizovať len v podmienkach prísnej konšpirácie. Texty, ktoré sa im podarilo prepašovať do slobodného sveta, vychádzali prevažne v edíciách Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme, odkiaľ boli následne rôznymi ilegálnymi chodníkmi prepravované späť na Slovensko. Dôležitú úlohu pri ich šírení zohrávali Vatikánsky rozhlas, Rádio Slobodná Európa, Hlas Ameriky či BBC.

Druhý raz bol Július Pašteka predsedníctvom SAV rehabilitovaný po zmene politického režimu v roku 1990. Titul doktor vied (DrSc.) mu bol udelený na základe monografie *Slovenská dramatika v epoche realizmu* (1991). Od roku 1992 bol univerzitným profesorom.

Mimoriadne aktívny neprestal byť ani na dôchodku. Ako redaktor vydavateľstva *Lúč* editorsky pripravil do tlače diela mnohých domácich aj exilových autorov – viacerých predtým zakázaných, proskribovaných alebo jednostranne hodnotených. Celkovo išlo približne o 60 titulov tejto proveniencie (monografií, bibliografií alebo zbraných spisov s Paštekovým vedeckým komentárom).

OJEDINELÝ FENOMÉN

Július Pašteka svoju počiatočnú romanistickú orientáciu časom rozšíril o tvorbu svetových literátov, slovenskú i medzinárodnú dramatickú spisbu a umenovedu. Závery dlhoročného systematického teatrologického výskumu zhrnul po roku 1989 v knižných syntézach *Slovenská dramatika v epoche realizmu* (1990), *Pohľady na slovenskú dramatikú, divadlo a kritiku 1 – 2, Eseje o svetových dramatikoch* (1998) a v iných tituloch.

Literárny kritik Vladimír Petrík o Paštekoví pred vyše desiatimi rokmi napísal, že „šírka záberu robí z neho ojedinelý fenomén v slovenskej literárnej vede, teatrologii a ďalších múzických disciplínach, ktorým sa venoval. Vnútorne

pružinou záberu je hľadanie a zaznamenávanie súvislostí. Bohatý register autorov a diel z jednotlivých inonárodných literatúr, s ktorými Pašteka pracuje, vytvára z jeho textov orchester mnohohlasu. Dbá na fakty, na ich kompletnosť a aj jeho štýl je triezvo vecný. Text vždy zaujme bohatstvom obsahovej stránky či precíznymi interpretačnými operáciami. Týka sa to celého jeho rozsiahleho a rozmanitého diela.“

Autorsky je Pašteka podpísaný aj pod takými dôležitými titulmi, ako sú monumentálny *Lexikón katolíckych kňazských osobností* (2000), rozsiahla monografia *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny* (2002) či knihy *Spättný pohľad bez kamery* (2005), *Literatúra ako svetlo* (2004), *Svet literatúry, literatúra sveta* (2005)... Spomenutá literárnohistorická publikácia *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny* predstavuje výsledok dlhodobého intenzívneho štúdia autora, v ktorej syntetizuje získané poznatky zo slovenskej aj z európskej poézie a prináša nové interpretácie a hodnotenia diel kňazských i laických príslušníkov tejto pozoruhodnej básnickej skupiny.

NEOBYČAJNE ASKETICKÝ ŽIVOT

Vrátíme sa ešte v maximálnej stručnosti k Paštekovej rozsiahlej a v mnohých ohľadoch priekopníckej editorskej činnosti. Za zmienku nepochybne stojí vydanie súborného diela Janka Silana (osem zväzkov, 1995 – 1998) a Pavla Ušáka Olivu (2004) či výberov z literárnej tvorby Karola Strmeňa (tri zväzky, 1999 – 2001), Rudolfa Dilonga (tri zväzky, 2002) alebo Mikuláša Šprinca (2003). Okrem toho pripravil do tlače súborné dramatické dielo Júliusa Barča-Ivana a Ivana Stodolu, 6-zväzkové *Vybrané spisy Jozefa Felixa* a monografiu o ňom, ako aj knihy o Ladislavovi Hanusovi, Jozefovi Kútnikovi Šmálovovi a ďalších domácich i zahraničných autoroch. Na princípoch vzájomnej úcty a priateľstva spolupracoval pri vydaní publikácií kardinála Jána Chryzostoma Korca.

„Dielo Júliusa Pašteku“ – ako uviedol v nekrológu Miloš Mistrík – „je mimoriadne rozsiahle, prakticky u nás nemá obdobu. Prezrádza hlboké poznanie celých období slovenskej literatúry, domácej i exilovej, od realizmu 19. storočia až podnes, ale aj cudzej, hlavne nemeckej, ruskej, talianskej, severskej, českej a i. Všetky detailne poznal z vlastného čítania a prieniku do ich sveta. Zasvätené poznatky publikoval aj z iných oblastí, písal o výtvarnom umení, architektúre, kresťanskej kultúre a umení. Jeho neobyčajne asketický život mu umožnil rozsiahle štúdium. Tak komplexne našťudovanú vedeckú osobnosť Slovensko azda ani nemalo. Žiaľ, to, čo nevládlo do veľkého množstva publikácií, si odnáša so sebou.“

Unikátnu celoživotnú tvorbu a občianske postoje Júliusa Pašteku ocenili po roku 1989 domáce (Slovenská akadémia vied, Ministerstvo kultúry SR, Matica slovenská, Katolícka univerzita v Ružomberku, Trnavská univerzita v Trnave) i zahraničné (Česko, Rumunsko) vedecké a vzdelávacie inštitúcie. Získal tiež dve ocenenia kategórie najvyššieho rangu – Veľký kríž rytierskeho radu sv. Gregora Veľkého (1999) a Rad Ľudovíta Štúra 1. triedy (2004), ktoré mu udelili pápež Ján Pavol II., resp. prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič.

Slovenská akadémia vied s podporou Ministerstva kultúry SR a Františka Mikloška vydala pri príležitosti 85-ročného životného jubilea Júliusa Pašteku knižnú publikáciu *Hommage á Július Pašteka* (2009), do ktorej svojimi textami prispeli viacerí renomovaní humanitní vedci.

Posledným dielom Júliusa Pašteku (spoluautori Mišo Kováč Adamov a Augustín Maťovčík) je kniha *Slovenské ľudové betlehemské hry*, ktorú vydala v roku 2018 Slovenská národná knižnica.

Čeť jeho pamiatke!

Mgr. Peter Cabadaj

ZOMREL STANO DUSÍK

(1946 – 2019)

„V mojom živote sú len dve veci isté – miesto a hodina môjho príchodu, a to, že raz odídem. Smrť, to je po narodení tá druhá istota, aj keď neistého dáta. Práve preto má Boleráz pre mňa taký obrovský význam. Je to jediný bod na zemeguli, ktorý nikto z nej nemôže vygumovať a ani o milimeter posunúť. Boleráz, to je moja jediná istota, ktorú mi už nikto nikdy nevezme. Každý rok som o rok starší, každý rok mám o rok menej, každým dňom som o deň bližšie k smrti. Smrť je jediná vec na tomto svete, ktorá mi robí najmenšie starosti, lebo viem, že sa jej nemožno vyhnúť. Viem, že raz ako úzkou bráničkou, ktorú som objavil už dávno v detstve, budem musieť ňou prejsť.“

Stano Dusík, autor citovaných slov, naplnil ich „skutkovú podstatu“ 6. decembra 2019 vo Florencii. Do večnosti odišiel jeden z najuznávanejších tvorcov sakrálneho umenia, plodný maliar, grafik, knižný ilustrátor, kresliar, prozaik, esejista, výtvarný pedagóg a exilový činovník. Kvalitou svojho bohatého a rozmanitého diela, vyznaču-

júceho sa hlbokým myšlienkovým poslanstvom a étosom, patrí neodmysliteľne tak do slovenského, ako aj do talianskeho kultúrneho kontextu. Zároveň platí, že vrúcny vzťah k rodnému kraju bol pre neho nevyčerpateľným žriedlom inšpirácie, ktorú sústavne pretavoval do výtarnej a literárnej činnosti.